

Prof. Dr. Mualla Uydu Yücel - İslamiyet Öncesi Türk Kadını

Röportajı Yapan: Begüm Şen

1- Sayın hocam, bozkır coğrafyası ve kültüründe kadının toplumsal rolü nedir? İslamiyet öncesi Türk toplumunda kadının bir günü nasıl geçmekteydi?

Bozkır coğrafyasının yaşam koşullarını Türk töresi belirlemiştir. Töre, yüzyıllar içerisindeki yaşam biçiminin ortaya koyduğu ve herkesin uymak zorunda olduğu yazılı olmayan kuralları ifade eder. Bu kurallara göre kadın ve erkek arasında hiçbir cinsiyet farkı yoktur. Doğuştan gelen fiziksel ve ruhsal farklılıkları açınsındansa töre, kadın ve erkeğin her ikisine de görev ve sorumluluk yüklemiştir. Kadın ev işlerinden, çocuğun yetiştirilmesinden sorumlu olurken erkek de evin geçimini ve savaş zamanlarında boyunu ve devletini korumakla görevlendirilmiştir. Ancak töre, kadının da hem kendini hem de ülkesini korumak adına çocukluktan itibaren bir asker olarak yetiştirilmesini zorunlu tutmuştur.

Kadın toplumsal hayatta önce ailede sonra ticari ve yönetim alanlarında etkili bir görev üstlenmiştir. Toylarda, şenliklerde uzlaştırıcı bir rol oynamıştır. Hayvancılığa bağlı konargöçer bir yaşam biçiminde yaşadıkları için kadının günlük yaşamı sabahtan erken başlar. Önce hayvanları sağlar, bakımını yapar sonra yemek ve temizlik başta olmak üzere evin günlük işlerini yerine getirir, çocuklarıyla ilgilenir, boş zamanlarını komşularıyla geçirir, yün eğirir, örgü örmek gibi işlerle ilgilenirdi. Göç zamanlarında çadırın sökülüp gidilen yerde yeniden kurulması da kadının görevleri arasında idi. Kadınların terzilik, demircilik gibi çeşitli meslekler ile ticaret yaptıklarını da biliyoruz ki bunlardan ailelerine ek gelir elde etmişler, eşlerinin ölümünden sonra ailenin geçimini üstlenmişlerdir. Yönetimde de etkili bir şekilde rol oynamışlardır.

Kadın annedir yani ailenin direğidir. O yüzden Türkler kadınlarına ve kız çocuklarına çok önem vermişlerdir. Onları geleceklerinin teminatı olarak görüp iyi yetiştirmelerini ve her hakka sahip olmalarını sağlamışlardır. Türk toplumu kadın ve erkeği birbirinin tamamlayıcısı olarak görmüştür.

2- Türk töresi kadınlara hangi hukuki hakları tanımıştır?

Türk töresi hukuki haklar bakımından erkek ile kadını aynı konumda değerlendirmiş ve ona göre var olan bütün hakları vermiştir. Bu haklar şunlardır: Kadının evlenirken eşini seçme hakkı, gerek babasının gerekse eşinin mirasından pay alma hakkı, şahsi mülkiyet hakkı, boşanma hakkı, evlat edinme hakkı. Yine kendisine ait malını veya miras olarak kalan malını kiraya verebilir, satabilir, istediğine bağışlayabilirdi. Yani bugün günümüzde olan her hakkın o dönemlerde de kadınlar için olduğunu söyleyebiliriz. Bununla birlikte hukuki olarak cezalandırmada da kadın ve erkek arasında bir ayırım yapılmamıştır. Örneğin zina yapan kadın ve erkeğe verilen ceza aynı olmuştur.

3- Peki kadınların güzellik algısı, giyim kuşam ve sosyal aktiviteleriyle ilgili neler söyleyebiliriz hocam?

Kaynaklar Türk kadınlarının güzel, temiz ve namuslarına çok düşkün olduklarını kaydetmişlerdir. Kurganlarda bugünkü söyleyişi ile makyaj malzemelerinin bulunması bize bakımlı olduklarını, güzel görünmek için yanaklarına allık sürdüklerini, gözlerine rastık çektiklerini gösteriyor ki yine ayna da en fazla bulunan eşyalar arasında yerini almıştır. Bununla birlikte kıyafetlerine de son derece önem verdiklerini, temiz giyimi tercih ettiklerini, başlık süslemelerinin her birinin yaşamdaki bir geleneği temsil ettiğini, baş, beden ve ayak giyimlerine önem verdiklerini, deriden, yünden veya ipekten kıyafetler giydiklerini, tunik tarzında ceketleri tercih ettiklerini, dövme yaptıklarını da söyleyebiliriz.

Sosyal yaşamda ise yetiştirilirken kendilerini koruma ve saldırı amaçlı yetiştirildikleri için çok iyi süvari olduklarını ve atla oynanan oyunlarda öne çıktıklarını görüyoruz. Bozkırda yaşam, toplumu bir arada tutan şenliklerle yani toyla sağlanmıştı. Bu yüzden bireysel olarak bir kişinin doğumundan (evlilik, doğum günleri) ölümüne kadar giden süreçte toplumsal aidiyet duygusunu geliştiren her olay şenliklerle kutlanmıştır. Örneğin baharın gelişi olan Yengi Kün/Yeni Gün, hasatın alınması Saban toy veya düşman karşısında kazanılan savaşın kutlandığı Zafer toyları gibi toylarda kadınlar yerlerini almışlar, gerek ok atarak, gerek at binicisi olarak gerekse güreş gibi yarışlarda ve daha başka spor etkinliklerinde güçlü bir varlık sergilemişlerdir.

4- İlk kez Kültigin Yazıtı'nda "Babam kağan uçtuğunda küçük kardeşim Kül Tigin yedi yaşında kaldı... Umay gibi annem hatunun devletine, küçük kardeşim Kül Tigin er adını aldı." sözleriyle anılan Umay Ana, tarihte neyin sembolü olarak karşımıza çıkmaktadır?

Umay Ana Türk kültüründe/mitolojisinde önemli bir yere sahiptir ve koruyucu ruh (*ıye*) olarak kabul edilmektedir. Nitekim sorudaki ifadede de görüldüğü üzere Umay, kut'u getiren, insanlara/yöneticilere kut veren, iyilikte bulunan bir ruhtur. Bu arada Umay sadece Orhun Yazıtları'nda değil, Divan-ı Lugati't-Türk'te ve Avar Yazıtları gibi pek çok kaynakta da geçmektedir. Bilgilerimizi genel olarak değerlendirdiğimizde Umay'ın, İslamiyet öncesi inanışımızdaki yerinin doğadaki bütün canlıların yavrusunu koruyup kollayan, hatta sadece yavruları değil annelerini de koruyan güçlü bir *ıye* yani koruyucu ruh olduğunu söyleyebiliriz.

5- Türk kadınının devlet yönetiminde söz sahibi olması ve siyasi konumu ile ilgili ilk somut örnekler nelerdir hocam?

Saka/Messaget Hatunu Tomris Hatun ilk örneğimizdir. O, MÖ VI. yüzyılda yaşamıştır. Ondandır tam bin yıl sonra Sabarların Hatunu Boğarık MS VI. yüzyılda ikinci örneğimiz olarak karşımıza çıkmaktadır. Ondandır sonra ise yine Buhara Melikesi Kabac Hatun'dur. Nitekim yönetimde etkili olan bu kadınların kendilerine ait köyleri, şehirleri, özel koruma birlikleri, hizmetlileri, sarayları ile yine kendilerine ait özel gelirleri olmuştur. Kağanla birlikte adlarına para bastırılmıştır. Ayrıca Türk ve dünya tarihinde ilk vakıf kuran Türkler olmuştur ki biz bunu Uygurlarda görüyoruz. Nitekim bu anlayışı Abbasilere de taşıyan Halife Kam Bi Emrillah'ın annesi Şağab Hatun olmuştur.



Uygur Türk'ü Kadın ve Erkek Vakıfçılar

6- Devlet yönetiminde yer alan Türk kadınları hangi unvanları kullanmıştır?

İslamiyet Öncesi Türk Kağanlık yönetiminde, kağanlığı yönetecek kişi törenle “Kağan” unvanını alırken eşi “Hatun” unvanını almıştır. Ayrıca Çince olduğu ileri sürülen Kunçuy kelimesi ile “Kunçuy Katun” unvanlarını görüyoruz ancak Kunçuy unvanı hatundan bir derece aşağıda bir unvandı. Genelde yönetici kadınlara verilen bir unvan olduğu düşünülmektedir. Tengriken, Tengrim, Terim, Altın Tarım unvanları da kullanılmıştır. Özellikle Altın Tarım DLT’de “büyük kadınların unvanı” olarak kaydedilmiştir. İslamiyetin kabulünden sonra ise kadınlar “Terken Hatun, Begüm, Bibi ile Sultan” unvanını almışlardır.

7- Türk tarihinin ilk kadın hükümdarı olarak kabul edilen Tomris Hatun’un ordusundan söz edebilir miyiz? Pers Kralı Kirus’u hangi savaş taktiği ile yenmiştir?

Tomris Hatun’un hem sadece kadınlardan oluşan özel koruma yani muhafız birliği hem de babasının ve eşinin askerlerinden oluşan bir ordusu vardı. Pers Kralı Kirus’u Turan taktiği veya Kurt Kapanı denilen ve önce çekilip sonra bütün güçleri ile saldırıp düşman ordusunu yok eden taktikle yenmiştir.

8- İslamiyet öncesi Türk toplumunda “Bozkırım Asenaları” olarak adlandırdığımız devlet yönetiminde bulunan kadınların, bu kadar yüksek siyasi mevkilere yükselmesi neyin göstergesidir? Toplumsal cinsiyet ayrımının olmadığını ve kadınlar ile erkeklerin eşit şartlarda yaşamlarını sürdürdüğünü söylemek mümkün müdür?

Kadınların kağanlık yönetiminde yer almaları, Türk töresinin kadın ve erkek arasında bir ayrım yapmadığının göstergesidir. Kağan eşlerinin asil bir soydan gelmesi ve iyi bir eğitim alması

istenilen bir özelliği zira hem gelecekte kağanlığı yönetecek çocuklar bu anne tarafından yetiştirilecekti hem de kağanın olmadığı zamanlarda ülkeyi yönetecekti.

Türk töresi tahta erkek evladın olduğu durumlarda büyük-küçük fark etmez, aralarından yönetme yetisi en fazla olanı tercih edip tahta çıkarırdı. Erkek evladın olmadığı durumlarda ise kız evlat tahta çıkardı. Elbette Ön Türk toplumu ve bozkır yaşamı kadın ile erkeği haklar konusunda eşit şartlarda görmüş, her iki cinse de adil bir yaklaşım içerisinde bulunmuştur.

Bugün biz Türk kadınının tarihte var olan gücünü yeniden gelecek kuşaklara aktarmalı ve devletin en küçük birimi, bir anlamda çekirdeği olan ailenin en önemli unsuru annenin yani kadının bilinçlenmesi için var gücümüzle çalışmalıyız. Sizin aracılığınız ile bu satırları okuyan özellikle genç kızlarımıza ve kadınlarımıza tarihimizde her alanda etkili bir varlık gösteren kadın atalarını kendilerine rol model almalarını ve güçlü bir Türkiye'nin var olmasının en etkili yolunun kendilerini en iyi şekilde yetiştirip, topluma yön vermekten geçtiğini bilmelerini ve buna inanarak kendilerini yetiştirmeleri gerektiğini söylemek istiyorum ve söyleşimize Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün şu sözleri ile son vermek istiyorum: "Dünyada her şey kadının eseridir. Kadınlarımız eğer milletin gerçek anası olmak istiyorlarsa erkeklerimizden çok daha aydın ve faziletli olmaya çalışmalıdırlar."



Reisicumhur Atatürk, Talebelerle Birlikte Tarih Dersi Dinlerken (İsmet Paşa Kız Mektebi, 1937)